

Z-files 17 december 2019

Raamvertellingen

Sandra Smets

Toen de Russische dictator Josef Stalin in de jaren dertig alle buitenlandse kunstenaars en architecten het land uitzette, kwam de Pools-Duitse Bauhausarchitect Lotte Stam-Beese in Nederland terecht. Daar volgde eerst nog een oorlog, maar daarna bood de wederopbouw volop kansen. Ze kon in Rotterdam aan de slag, waar niet alleen het verwoeste centrum hertekend moest worden, maar waar ook werk lag voor de linkeroever. Hier tekende ze de nieuwe woonwijk Pendrecht uit en deed dat op esthetische wijze. Laag- en middenbouw zette ze haaks op elkaar langs lanen met bomen, zodat intieme kleine buurtjes ontstonden. En net zoals in de Siberische industriesteden die ze voor Stalin had ontworpen, was er van privacy geen sprake dankzij de vele zichtassen waardoor je je nooit onbespied zult wanen. Wildplassen lijkt me er een uitdaging.

Over die extreme openheid kun je wellicht discussiëren, maar de schoonheid van het ontwerp staat denk ik buiten kijf. Het was een modernistisch kunstwerk. De grasvelden waren mooi omlijst, de woningen licht en rank. Toch is schoonheid geen garantie voor de toekomst. Pendrecht werd een Vogelaarwijk met alle grote-stad-problematiek van dien. Tien jaar geleden is het opgeknapt. Niet door het te slopen of dure woningen neer te zetten, zoals het neoliberale gemakzuchtige beleid ook in Rotterdam zo vaak dicteert, maar door de woningen te behouden en aan te passen.

Daarbij kwam in 2009 een grootschalig kunstproject voor glas-appliqué-ramen in de portieken. Juist de portieken, een plek waar je je burens ontmoet. Raamvertellingen heet dit project, zoals op deze foto's te zien. Een trits aan kunstenaars maakte hiervoor ontwerpen die herinneren aan die ideeën van de jaren vijftig. Milou van Ham ontwierp een modern uitzijnde letter waar het Bauhaus gecharmeerd van zou kunnen zijn, voor frasen over de idealen van de jaren vijftig. Idealen van gemeenschapszin, samenleven, grootstedelijkheid. Stang Gubbels liet zich inspireren door de plattegronden, waaraan je ziet hoe vernuftig de openbare ruimte is ingericht en hoe verwant die planologie was aan abstracte kunst. Sarianne Breuker maakte gestileerde beeltenissen van het gezin als hoeksteen van de samenleving, ook iets van vorige eeuw. Ben Zegers vlocht kleuren aaneen zoals textielkunst, een inmiddels minder onderbelichte Bauhauserfenis.

Raamvertellingen is in de loop der jaren over meer woonblokken uitgebreid. In de tweede fase tekende Jan van de Pavert poëtische ramen uit met stadsgezichten en in de derde fase uit 2018 ontwierpen Laurien Dumbar, Thijs Ewalts, Tom Gallant en Kamiel Verschuren gezamenlijk ramen voor de liftschachten, als een collectief kunstwerk. Het balt samen wat ertoe deed in de naoorlogse jaren: licht, abstractie, standaardisering, industrie, zelfs ruimtevaart. Deze ramen zijn zelfs verticaal, een opwaarts gebaar zoals je ook ziet in de kunst van de wederopbouw om optimisme uit te stralen.

Voor deze Z-files over Zuid had ik veel keus bij het uitkiezen van een kunstwerk. De kunst op Zuid had vorige eeuw hetzelfde voordeel als dat Stam-Beese er had: ruimte zat. Zowel fysiek

als mentaal. De grote en gedurfde kunstwerken in de stad: die vind en vond je op Zuid. 1989 van John Körmeling, het betonreliëf van Karla Kaper, het keramiek van Dick Elffers uit Pernis, Calders Tamanoir in Hoogvliet, de fantastische maar inmiddels verdwenen wand van Leen Droppert bij Zalmplaat, de krant van Kunst&Vaarwerk. En deze eeuw Freehouse van Jeanne van Heeswijk, de reeks stadsprojecten van Kamiel Verschuren in Charlois, De Beijerkoppen op de Beijerlandselaan, Light Gig van Giny Vos op de Wilhelminapier. Al heet dat tegenwoordig niet Zuid meer: het centrum rukt zelfs letterlijk op.

De schaal van de kunst op Zuid zegt iets over dit stadsdeel, grote werken en robuustheid passen bij een industriële havengeschiedenis. Toch is het eveneens omvangrijke Raamvertellingen niet op die manier leesbaar. Het kost meer tijd. Dat is ook een kracht ervan. Als kunstwerk is het bijna een boek, of, drie boeken. Er zit veel in. Al ziet de kunst er ingetogen uit, je kunt erin lezen over de geschiedenis van de wijk. En dat is belangrijk in een veranderende stad. Zeker een stad als Rotterdam die vooral blij over wil komen en waar kunst steeds vaker voor stads promotie wordt ingezet. Ook de druk op Rotterdam Zuid is groot.

Het modernisme ging altijd over vooruit hollen en veranderen, inmiddels is dat een excuus om te vernietigen en te slopen. Zeker in Rotterdam. Dat gebruikt niet alleen het modernisme maar ook de parabel van de feniks: het bombardement dat het te boven kwam betekent nu PR voor minder noodzakelijke bouwprojecten waardoor de stad aan leefbaarheid verliest. Ik hoop dat Raamvertellingen laat zien dat het modernisme ook iets is van vroeger. Toen dachten we zo. Dat ziet er mooi uit, en die schoonheid moeten we koesteren, in kunst en openbare ruimte. De nieuwbouw in Pendrecht was er toen om mensen te verwelkomen, nu jaagt veel bouwlust mensen weg doordat de stad hierdoor onleefbaar duur wordt. Ook in die zin is Raamvertellingen een monument voor een voorbij tijdperk.

Ik koos Raamvertellingen omdat er zoveel verhaal aan hangt en omdat het er niet is voor de show. Het is er voor de bewoners. Het draagt bij aan de wijk en biedt differentiatie in die ooit zo communistisch uniform bedoelde woningen. In de glastechnieken die doen denken aan de ambachten van de wederopbouw tijd zijn het profane kerkraden waardoorheen geen goddelijk licht valt, maar het licht van de ideeën uit voorbije tijden.